

Comparative analysis of Alishir Navai and Fakhri's works

Samira Aliyeva

Institute of Literature named after Nizami Ganjavi. Azerbaijan.

E-mail: xedicealizade@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-9102-8169>

Abstract. The article provides a comparative analysis of Alishir Navai's "Farhad and Shirin" with Fakhri's translation "Khosrov and Shirin". The appeal of both poets to the work of such a great artist as Nizami required a great talent and courage. In the XIV century, under the request of Isa Bey from the Aydinoglu dynasty, Fakhraddin Yaqub bin Mohammed Fakhri translated the poem of Nizami Ganjavi's "Khosrov and Shirin" into Turkish. The world famous poet Alishir Navai also addressed Nizami's "Khosrov and Shirin" poem, changing the plot of the work and wrote his "Farhad and Shirin". Both Navai and Fakhri's works differ greatly in composition and character of their heroes. Starting with comparing the poems "Khosrov and Shirin", Navai made changes on the theme and worked on the character of Farhad as the main hero, replacing Khosrov who was the main hero before. In his love poem, the poet brought to the forefront the afflictions of lovers. But Fakhri addressed to Firdovsi's "Shahnameh" and provided more details of the parts which were given in abbreviated form in Nizami's work which are "Bahram Chubin" and "Khosrov's Roman visit". It was a very important historical event in the history of Turkish literature, written by both artists in Turkish. The translation of "Khosrov and Shirin" poem into Turkish which was written in Persian and re-creation of "Farhad and Shirin" poem after a century with a new name, and a completely different plot line by interpretation of Uzbek poet, allowed the Turkish people to read and further popularize this magnificent love epic in the native language.

Keywords: Nizami Ganjavi, Fakhri, Navai, "Khosrov and Shirin", "Farhad and Shirin", translation, translator.

<http://dx.doi.org/10.29228/edu.138>

To cite this article: Aliyeva S. (2020) *Comparative analysis of Alishir Navai and Fakhri's works*. «Comparative Literature Studies», Issue I, pp. 147-155

Article history: Received — 04.05.2020; Accepted — 18.05.2020

Əlişir Nəvai və Fəxrinin əsərlərinin müqayisəli təhlili

Samirə Əliyeva

Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu. Azərbaycan.

E-mail: xedicealizade@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-9102-8169>

Annotasiya. Məqalədə Əlişir Nəvainin “Fərhad və Şirin” əsəri ilə Fəxrinin “Xosrov və Şirin” əsərinin tərcüməsinin müqayisəli təhlili verilmişdir. Hər iki şairin Nizami kimi dahi bir sənəkarın əsərinə müraciət etməsi böyük istedad və cürət tələb edirdi. XIV əsrdə Aydınogullar sülaləsindən olan İsa bəyin sifarişi ilə Fəxrəddin Yaqub ibn Məhəmməd Fəxri Nizami Gəncəvinin “Xosrov və Şirin” əsərini müəyyən əlavə və ixtisarlara türk dilinə tərcümə etmişdir. Dünya şöhrətli şair Əlişir Nəvai də Nizaminin “Xosrov və Şirin” əsərinə müraciət edərək, əsərin süjet xəttini dəyişərək “Fərhad və Şirin” əsərini qələmə almışdır. Həm Nəvai, həm də Fəxrinin əsərləri bir-birindən kompozisiya və qəhrəmanlarının xarakterləri baxımından çox fərqlənir. “Xosrov və Şirin”ləri müqayisə etməklə işə başlayan Nəvai, mövzunun özündə dəyişiklik edərək, Xosrovun yerinə başqa əsərlərdə ikinci dərəcəli yer alan Fərhadı əsas qəhrəman kimi işləmişdir. Şair eşqi tərənnüm edən əsərində daha çox aşiqin izzatlarını ön plana çıxartmışdır. Fəxri isə Firdovsinin “Şahnamə”sinə müraciət edərək Nizaminin əsərində ixtisarlara verilmiş hissələri - Bəhrəm Çubin və Xosrovun Rum səfərini daha ətraflı şəkildə vermişdir. Hər iki sənəkarın türk dilində qələmə aldığı türk ədəbiyyatı tarixində çox mühüm bir hadisə idi. Fars dilində yazılmış “Xosrov və Şirin” əsərinin türk dilinə tərcüməsi və bir əsr sonra yeni bir adla, tam fərqli süjet xətti ilə özbək şairinin interpretasiyasında yenidən işlənən “Fərhad və Şirin” türk xalqlarının bu möhtəşəm eşq dastanını doğma dildə oxumasına və daha da məşhurlaşmasına şərait yaratmış oldu.

Açar sözlər: Nizami Gəncəvi, Fəxri, Nəvai, “Xosrov və Şirin”, “Fərhad və Şirin”, tərcümə, tərcüməçi.

<http://dx.doi.org/10.29228/edu.138>

Məqaləyə istinad: Əliyeva S. (2020) *Əlişir Nəvai və Fəxrinin əsərlərinin müqayisəli təhlili*. «Müqayisəli ədəbiyyatşünaslıq», № 1, səh. 147-155

Məqalə tarixəsi: Göndərilib – 04.05.2020; Qəbul edilib – 18.05.2020

Giriş / Introduction

Şərq ədəbiyyatında məhəbbət mövzusunda yazılan əsərlər içərisində “Xosrov və Şirin” və ya “Fərhad və Şirin” əfsanələrinin motivləri əsasında yaranmış bədii nümunələr xüsusi yer tutur. Tarixi qaynaqlara əsaslanan və bir çox müəllif tərəfindən qələmə alınan hekayələr sırasına daxil olan, ilk dəfə Firdovsinin “Şahnamə”sində əksini tapan bu mövzunun tanınmasında, məşhurlaşmasında Nizami Gəncəvinin rolu danılmazdır. “Nizami mövzularına müraciət etmək, şairin qabaqcıl ideyalarından faydalanmaq bütün dövrlərdə zamanın nəbzini tutmaq, müasir həyatın tələblərilə ayaqlaşmaq xatirinə keçmişə qayıtmaq kimi bir məna daşımışdır [1, s.4]. Nizamidən sonra bu mövzuya müraciət edən sənətkarlar müəyyən dəyişikliklər – əlavə və ixtisarlara yeni əsərlər ərsəyə gətirmiş, bəziləri isə məsnəvinə öz dillərinə tərcümə etmişlər.

Əsas hissə / Main Part

“Xosrov və Şirin” əsəri bütün Şərqdə, türkdilli ölkələrdə böyük maraqla qarşılanırdı. Əsər farsca yazıldığından türk dilinə tərcümə olunmasına ehtiyac var idi. İlk dəfə bu məsuliyyətli işi Xarəzmli Qütb öz üzərinə götürərək, 1341-ci ildə “Xosrov və Şirin”i türk dilinə çevirərək Tini-Beke ithaf etmişdir. Qütbdən sonra Fəxrəddin Yaqub ibn Məhəmməd Fəxri 12 mart 1367-ci ildə Aydınogullar sülaləsindən olan İsa bəyin sifarişi ilə bu ağır və şərəfli işə başlayır və poemanı türk dilinə tərcümə edir. Fəxrinin tərcüməsinin elm aləminə tanıtılmasında alman şərqşünası Barbara Flemmingin rolu danılmazdır.

Özbək xalqının böyük mütəfəkkir alimi, dövlət xadimi Əlişir Nəvai isə dahi sələfinin əsərindən ilhamlanaraq “Fərhad və Şirin” əsərini ilk dəfə çağatay türkcəsində qələmə almışdır. Nizami Gəncəvi və Xosrov Dəhləvinin əsərləri başda olmaqla, daha öncə yazılmış “Xosrov və Şirin”ləri müqayisə etməklə işə başlayan Nəvai, mövzunun özündə dəyişiklik edərək Xosrovun yerinə başqa əsərlərdə ikinci dərəcəli yer alan Fərhadı əsas qəhrəman kimi işləmişdir. Şair eşqi tərənnüm edən əsərində daha çox aşiqin izzətlərini ön plana çıxartmışdır.

“Xosrov və Şirin”, yaxud “Fərhad və Şirin” məsnəvilərinə nəzər saldıqda, üçlü eşq hekayəsi ilə qarşılaşırıq. “Xosrov və Şirin”də əsas qəhrəmanlar Xosrov və Şirindir. Fərhad Şirinə olan sevgisindən Xosrovun hiyləsi ilə özünü öldürür. “Fərhad və Şirin”də isə Xosrov iki aşiqi ayıran bir xarakter kimi qarşımıza çıxır. Fərhada tələlər quran hökmdar kimi verilir.

Fəxri ilə Nəvainin əsərlərini birləşdirən əsas cəhət hər ikisinin türk dilində yazılmasıdır. Çünki əsərin türkcəyə tərcümə olunmasına və türk dilində belə bir əsər yazılmasına böyük ehtiyac var idi. Nizami kimi dahi bir sənətkarın əsərini tərcümə etmək və ya eyni mövzuya müraciət edərək süjet xəttini dəyişib yeni bir əsər yazmaq istedad və məsuliyyət tələb edirdi. Azərbaycanlı şairin xələfləri bunu öz əsərlərində etiraf etməkdən belə, çəkinməmişlər. Aydınogullar sülaləsindən olan İsa bəy Fəxrəddin Yaqub ibn Məhəmməd Fəxridən əsəri türk dilinə tərcümə etməsini istədikdə şair öz fikrini bu cür ifadə edir:

*Dedim şaha qulun haddi degül bu
Benim şirümde yoqdur rengi ne bu
Ki ol ulu sözünə medhal edem
Ve ya bir müşkilin onun halı edem*

*Ki şiri doludur dürlü ibarat
Latayıfdır seraser istiarat [2, s.62].*

Fəxrinin yazdığı misralardan da aydın görünür ki, Nizaminin əsərini tərcümə etmək böyük diqqət tələb edən məsuliyyətli, çətin bir işdir və mütərcim o dövr üçün tarixi bir işə imzasını atmışdır.

Əlişir Nəvai isə “Fərhad və Şirin” əsərində “Qələmin tərifi, Nizami və Xosrov Dəhləvinin xatırlaması” bölümündə yazır:

*Эмас осон бу майдон ичра турмоқ,
Низомий ранжасига ранжа урмоқ.
Тутайким қилди ўз чангини ранжа,
Неким урди анинг чангига ранжа.
Керак шер оллида ҳам шеру жанги,
Агар шер ўлмаса, бори раланги [3, s.18-19].*

*Bu meydanda sanma asandır durmaq,
Nizamilə pəncə-pəncəyə vurmaq.
Nizamiyə pəncə uzatsa hər kəs,
Qırılar pəncəsi, murada yetməz.
Şir pəncəsi gərək şirlə edə cəng,
Bari şir olmasa, qoy olsun pələng [4, s.17].*

Dünya şöhrətli mütəfəkkir, böyük fikir adamı Nəvai dahi Nizaminin sənətini yüksək qiymətləndirərək, özünün ondan bir pillə aşağıda olduğunu qeyd etmişdir. Bunu etiraf etməkdən belə çəkinməyən sənətkar Nizami Gəncəvinin böyüklüyünü bir daha sübut etmiş olur.

Hər iki sənətkar özlərindən sonra əsərlərinin yadigar qalıb onların xatırlanmasını arzu edir. Nizami poemasını tərcümə etmək kimi çox çətin və məsuliyyətli işə girişməyə cəsarət etmədiyini bildirən şairə İsa bəyin hökmdar Sultan Mahmudu, Firdovsi və onun “Şahnamə”sini xatırlatması da təsadüfi olmayıb, söz sənətinin tarixi əhəmiyyətini yüksək dəyərləndirdiyini, bədii sözün sənətkar və onun məmduhunun adının əbədiləşdirərək tarixdə qalmasında əvəzsiz rolunu dərk etdirmək məqsədini göstərir:

*Oqinisar nice kim ola devran
Bu manidari olmaz hiç viran
Ölümdən sonra bizi edələr yad
Revanumuzı anup qılalar şad
Cihan durduqca adumuz qalısar
Qalursa malumuz yadlar alışar [2, s.263].*

Nəvai də “Fərhad və Şirin” əsərini yazmazdan əvvəl bütün tarixi məlumatları toplayaraq, Nizamidən fərqli süjet xətti seçərək, əsərinin bütün dünyada tanınmasını, özündən sonra dəyərli bir yadigar qoyub getmək istədiyini aşağıdakı misralarda bildirir:

*Агарчи назми дилкаш тушса масмұь
Анинг афсонаси ҳам бўлса матбуъ.
Бурун жамъ эт неким бўлғай таворих,
Борида иста бу фархунда тарих.
Торилғай шояд андоғ бир неча сўз,
Сўз айтур элга ул ён тушмаган кўз [3, s.30].*

*Tarixdə nə varsa topla bir yerə,
Bir tarix yarat ki, tarixə girə.
Bəlkə, ondan tapdın elə gözəl söz
Ki, dəyməmiş olsun ona başqa göz,
Yazdığın nəzmə ver eylə yaraşlıq,
Olsun əsərimə görənlər aşıq [4, s.25].*

Həm Əlişir Nəvai, həm də Fəxri dahi, ölməz sənətkar Nizaminin yaradıcılığını yüksək qiymətləndirib ona olan ehtiramlarını ifadə edirlər. O dövrdə Nizami kimi bir şairin əsərini tərcümə etmək və ya onun mövzusunun yararlanaraq fərqli bir əsər yazmaq böyük cürət tələb edirdi:

*Nizamidur qamu söz ehli fahri
İnanmazsan ona netsün bu Fahri
Nizami nazmı gevherdür bahasuz
Benüm şirum baqir puldur safasuz [2, s.279].*

*Вале жавфи аро юз маънавий ганж.
Анинг бу ганжидин тормай киши ком,
Нечукким га.нэжроши Ганжа ором.
Агарчи Ганжада ороми онинг,
Вале ганж узра доим гоми онинг [3, s.16].*

*Yüz-yüz mənə saçar xəznəsi birdən,
Yalnız bu xəznədən almışdır kamı.
O Gəncədə yatan böyük Nizami,
Gəncədə olsa da aramı onun,
Xəznələr üstədir məqamı onun [4, s.15].*

Nəvai “Fərhad və Şirin” əsərində tam fərqli süjet xətti seçərək Fərhadı şah oğlu kimi təsvir edir və onu ən yüksək pilləyə qaldırır. Fərhad naz-nemət içərisində yaşamasına baxmayaraq, öz arzularını ifadə edən ideal insan kimi göstərilir. O, taxt-tacda, var-dövlətdə gözü olmayan xalqını sevən sadə bir insan kimi təsvir olunur.

Fəxriddin isə Fərhad obrazı əsərə gec daxil olub, ikinci dərəcəli obraz kimi verilir. Şair Fərhada böyük hörmət və ehtiram bəsləyərək hekayənin 2642 beytdən ibarət olan birinci hissəsini “Şapur u Şirin”, 1732 beytdən ibarət ikinci hissəsini isə “Şirin u Fərhad” adlandırmışdır.

*Bunu oqıyan isterkim duta yad
Ki bunun adı dur Şirin u Ferhad [2, s.399].*

Görünür, Fərhad obrazı ilk dəfə ədəbiyyata Nizami tərəfindən gətirilmişdir. Əslində mövzunun inkişafı üçün Fərhadın əsərə daxil edilməsi zəruri idi. Odur ki, fikrimizcə, Nizaminin istifadə etdiyi mənbələrdə (bəlkə də folklorda) Fərhad haqqında məlumat hər halda mövcud olmuşdur [5, s.147].

“Fərhad və Şirin”də eşq tamam fərqlidir. Fərhad Nizaminin Məcnununa bənzəyir. Çünki sevgilisi ilə üz-üzə gəlincə qüdrətini itirən, sevgisini Şirinə etiraf etməkdən belə çəkinməyən və onun qarşısında əylə bilən obrazdır. Hətta Şirinin gözəlliyini görəndən sonra özündən belə gedir: Öz sevgisini Şirinə etiraf etməkdən belə çəkinmir:

*Күругач ул жамоли оламо,ро,
Анинг матлуби бўлди ошкоро.
Ҳамул эрдики мафтун бўлмиш эрди,
Кўруб кўзгуда мажнун бўлмиш эрди.
Бировким акс кўргач ҳуши кетса,
Ўзин кўргач не тонг, жон таркин этса
Чу Фарҳод ул Пари эрконни билди,
Чекиб ўтлуқ фиғон андоқ йиқилди [3, s.187].*

*Dünyalar bəzəyi o üz göründü,
Fərhad arzulayan bir qız göründü.
Güzgüdə görərək bir kərə onu,
Olmuşdu eşqinin sadıq məcnunu.
Görüb yar əksini qəşş etsə biri
Görərsə özünü qalarmı diri?
Fərhad ki, yarını tanıdı bildi,
Bir odlu ah çəkib yerə sərildi [4, s.153].*

H.Araslı isə qeyd edir ki, Fərhadın məcnunvari təsviri və məktublaşması müəyyən dərəcədə Nizaminin “Leyli və Məcnun”unu xatırladır. Lakin Nəvai Fərhadın Sokratın yanına səfər etməsi, əjdaha, Əhrimən və s. ilə mübarizə, dərya səfəri kimi dəyərli və orijinal əlavələrlə poemanı fərqli şəkildə qurur [6, s.670].

Nəvainin əsərində Pərviz Xosrov iki aşiqin qovuşmasına əngəl olan Şirinlə evlənmək istəyən qəddar bir obraz kimi göstərilir. Xosrov Şirinin mədhini eşidərək ona aşiq olur. Məhinbanuya məktub yazaraq Şirini ondan istəyir. Şirin isə əgər belə bir şey olarsa, özünü öldürəcəyini bildirir. Bu vəziyyətdən hirsələnən Xosrov qoşununu toplayaraq, Məhinbanunun yurduna hücum keçir. Fəxrinin tərcüməsində isə tamam fərqli süjet xəttində verilir. Tərcümədə Bəhram Çubinlə olan münəqişələri verilir.

Şirin isə hər iki əsərdə öz gözəlliyi, qərarlılığı və iffəti ilə öz eşqinə sahib çıxması, bütün iztirablara, acılara dözən bir xarakter kimi qarşımıza çıxır. “Fərhad və Şirin”də Şirin aşiq olduğu Fərhada qovuşmaq üçün onu gözləyir. Fərhad da öz sevgisinə sadıq qalaraq, məhəbbəti üçün əlindən

gələni edir. Ancaq “Xosrov və Şirin”də isə Şirinə aşiq olan Xosrov nikahdan qaçaraq Məryəm və Şəkərlə evlənilir. Əsərin sonuna doğru isə Şirinlə nikah bağlayır.

Hər iki əsərdə Xosrov öz oğlu Şiruyə tərəfindən öldürülür.

“Fərhad və Şirin” poemasında Məryəm, Şəkər, Rum səfəri, Barbəd, Nikisa, Bəhram Çubin kimi obrazlara yer verilməmişdir. Sadəcə, əsərin sonunda “Bəhramın Ərmən zəminə gəlməsi” hissəsində verilir. Ancaq burada Bəhram Çubin deyil, Fərhadın dostu Bəhramdan söhbət açılır. O, dostu Fərhadın qəbrini ziyarət etmək, qisasını almaq üçün gəlir:

*Сенинг қонингга тортиб тиги кинни,
Тенг этсам ер билә Мағриб заминни.
Қазиб тоғини дарёсига солсам,
Тенгиз сүйини саҳросига солсам.
Туман минг қоннинг ўлсам размсози,
Сенинг қонингга бўлғайму мувозиг!* [3, s.353-354]

*Qalmasın deyərək yerdə nahaq qan,
Məğribi eylərəm yer ilə yeksan.
Uçurub dağını dəryaya töksəm.
Axıdıb suyunu səhraya töksəm,
Yüz min müqəssiri öldürsəm hərgah,
Qanının əvəzi olarmı, ey vah!* [4, s.292]

Fəxri Nəvaidən fərqli olaraq mövzunun Nizami poemasında əksini tapmayan, yaxud ötəri toxunulmuş bəzi motivlərə, o cümlədən Xosrovun Rum səfərini, Bəhram Çubin münafişələri ilə bağlı hissələrə daha geniş yer verərək tarixi qaynaqlara və “Şahnamə”yə daha çox yaxınlaşmaqla orijinaldan fərqlənmişdir. Hətta öz ustadı olan Nizamini bu mövzuda qınayır:

*Acem dilince düzen düzdi işqin
Ne cengin zikr kıldı vu ne sülhin* [2, s.266].

Hər iki əsərdə diqqəti cəlb edən və əsərin ən maraqlı hissələrindən biri də Xosrovla Fərhadın dəyişmə səhnələridir. Hər iki müəllif bu hissələrdə heç bir dəyişiklik etmədən Nizamidə olduğu kimi vermişlər. “Fərhad və Şirin”də dəyişənlərin – yəni Fərhadla Xosrovun hər ikisi də hökmdardır.

*Деди: Қайдинсен, эй мажнуни Кимрахъ
Деди: Мажнун ватандин қайда огаҳ.
Деди: Недур санга оламда решағ
Деди: Ииқ ичра мажнунлуқ ҳамеша* [3, s.251].

*Dedi:- Ey divanə, haralısan sən?
Dedi:- Divanələr tanımaz vətən!
Dedi:- Nə seçmişən özünə peşə?
Dedi:- Rüsveyi-eşq olmaq həmişə* [4, s.207].

Fəxrinin tərcüməsində hökmdar Xosrovla daşyonan Fərhadın dialoqu verilir. Bu dialoqun üstünlüyü ondan ibarətdir ki, sadə sənətkarın qorxmadan öz məhəbbəti uğrunda hazır cavablıqından, ağlından və cürətindən xəbər verir:

*Ne yerdensin dedi ön ona sordı
Bilişlik mülketinden dedi durdı
Eyitdi ona ne sanat bilürler
Dedi kim can satup qayğu alurlar [2, s.410].*

Nəticə / Conclusion

Nəvai və Fəxrinin əsərlərinin bir-birindən kompozisiya və qəhrəmanlarının xarakterləri baxımından çox fərqli olduğunun şahidi olduq. Bənzərliklərin əsas nöqtəsi əsərin əsas qəhrəmanlarının adları, iki qəhrəmanın eyni zamanda Şirini sevməsi və Fərhadla Xosrovun ölüm səhnələridir.

“Xosrov və Şirin”də əsasən qadın məhəbbətinin tərənnümü yer alır. Ancaq “Fərhad və Şirin”də isə hər şeyini fəda edən, özü üçün heç bir şey gözləməyən, fədakarlığı ilə seçilən Fərhad obrazı ilə qarşılaşırıq.

Hər iki sənətkar Nizamidən bəhrələnsələr də, tamam fərqli əsərlər yazaraq türk xalqları ədəbiyyatlarının zənginləşdirilməsində xüsusi xidmətləri olmuşdur. Fars dilində yazılan “Xosrov və Şirin” əsərini türkdilli xalqların öz doğma dillərində oxumaları o dövr üçün çox mühüm hadisə idi.

Ədəbiyyat / References

1. Nüşabə Araslı. Nizami və Türk ədəbiyyatı. Bakı, “Elm”, 1980.
2. Barbara Flemming. Fahrıs Husrev u Şirin. Eine Türkische Dichtung Von 1367. Wiesbaden, 1974.
3. Alisher Navoiy. Farxod va Shirin. www.ziyouz.com кутубхонаси.
4. Əlişir Nəvai. Seçilmiş əsərləri. Bakı, “Öndər nəşriyyat”, 2004.
5. E.E. Bertels. Navoi. İzbranniyi trudi. 4 tomax. IV t. Navoi i Djami. Moskva, izd. «Nauka». Glavnaya Redaksiya Vostochnoy lit.
6. Həmid Araslı. Nəvai və Azərbaycan ədəbiyyatı. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi və problemləri. Bakı, “Gənclik”, 1998.

Сопоставительный анализ произведений Алишира Навои и Фахри

Самира Алиева

Институт литературы имени Низами Гянджеви. Азербайджан.

E-mail: xedicealizade@mail.ru

Резюме. В статье приводится сравнительный анализ «Фархад и Ширин» Алишира Наваи с переводом «Хосров и Ширин» Фахри. Обращение обоих поэтов к творчеству такого великого художника, как Низами, требовало большого таланта и смелости. В XIV веке по просьбе Иса бека из династии Айдыноглу, Фахраддин Якуб бин Мухаммед Фахри перевел на турецкий язык поэму Низами Гянджеви «Хосров и Ширин». Всемирно известный поэт Алишир Наваи также обратился к поэме Низами «Хосров и Ширин», изменив сюжет произведения, и написал свой «Фархад и Ширин». Работы Наваи и Фахри сильно различаются по составу и характеру своих героев. Начав со сравнения стихов «Хосров и Ширин», Наваи внес изменения в тему и работал над персонажем Фархада в качестве главного героя, заменив Хосрова, который раньше был главным героем. В своей любовной поэме поэт выдвигает на первый план страдания влюбленных. Но Фахри обратился к поэме «Шахнаме» Фирдовси и предоставил более подробную информацию о частях, которые были приведены в сокращенной форме в произведении Низами, а именно «Бахрам Чубин» и «Римский визит Хосрова». Это было очень важное историческое событие в истории турецкой литературы, написанное обоими художниками на турецком языке. Перевод написанной на персидском языке поэмы «Хосров и Ширин» на турецкий язык, и воссоздание поэмы «Фархад и Ширин» после столетия с новым названием и совершенно иной сюжетной линией в интерпретации узбекского поэта позволили турецкому читателю читать и дальше популяризировать эту великолепную любовную эпопею на родном языке.

Ключевые слова: Низами Гянджави, Фахри, Навои, «Хосров и Ширин», «Фархад и Ширин», перевод, переводчик.